

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

№10

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2025

oktyabr

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari
08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic Resource Index
ResearchBib

ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА LIBRARY.RU

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 969 sahifa.
2025-yil, oktyabr,

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Muhammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellashtirish
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

JAHON MOLIYA TIZIMIDA “YASHIL” MOLIYALASHTIRISHNI RIVOJLANISHINING MUAMMOLARI VA SHARTLARI	12
Quliyev Begimqul Melikovich	
EKOLOGIK MIGRANTSIYANI MINTAQAVIY MIQYOSDA MUVOFIQLASHTIRISHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI	18
Bahtiyor Ismoilov Ulug‘bek o‘g‘li, Kadirova Zulayxo Abduxalimovna	
O‘ZBEKISTONDA BANK XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISH HOLATI	25
Davletova Nilufar Tulanovna	
EKONOMETRIK MODELLASHTIRISHDA MINTAQANI IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA‘SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	30
Qodirov Farrux Ergash o‘g‘li	
SUV RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING XORIJ TAJRIBASI	37
Kadirxodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
MAHALLIY XOMASHYO BAZASIDAN FOYDALANISH ORQALI ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARINI KAMAYTIRISH YO‘LLARI	46
Sultanov Dilshod Normamatovich	
IQTISODIYOTI RIVOJLANGAN DAVLATLARDA INSON KAPITALIGA INVESTITSİYALARNI JALB QILISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	50
Akhmadaliyeva Nikholakhon	
O‘QITUVCHILAR VA TALABALAR UCHUN INNOVATSION TA‘LIM DASTURLARINI ISHLAB CHIQISHDA XALQARO STANDARTLARGA MOSLASHUV MEXANIZMLARI	62
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
YER QA‘RIDAN FOYDALANGANLIK UCHUN SOLIQLARNING ILMIY-TADQIQOTLAR SHARHI	68
Zoxidov Ismatjon Yunusjon o‘g‘li	
RESPUBLIKA IQTISODIY TARAQQIYOTIDA OLIY TA‘LIMNI MODERNIZATSIYA QILISH VA INVESTITSIYA JOZIBADORLIGINING O‘RNI	74
Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich	
DAVLAT IQTISODIY XAVFSIZLIGINI MUSTAHKAMLASHDA SIYOSIY INSTITUTLARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH STRATEGIYALARI	80
O. Nurmuradov	
ICHKI AUDIT SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI VA BUXGALTERIYA MA‘LUMOTLARINING ICHKI AUDIT JARAYONIDA EKONOMETRIK MODELLASHTIRISHNING AHAMIYATI	85
Xamidov Javoxir Shavkat o‘g‘li, Muxitdinov Shoxijaxon Xudoyor o‘g‘li	
XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHNING MOLIYAVIY MEXANIZMLARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	90
Xuramov Zafar Rajabaliyevich	
KORPORATIV TUZILMALARDA INVESTITSION JOZIBADORLIKNI TA‘MINLASHNING AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISHDAGI ROLI	95
Qurbonov Javlonbek Jurabekovich, Raxmatov Faxriddin Xasanovich	
GLOBAL RIVOJLANISH JARAYONIDA SUG‘URTA XIZMATLARINI ISLOH QILISH MASALALARI	99
Xushmuradov Oman, Ismoilov Sherzod Ismoil o‘g‘li	

DORIVOR O'SIMLIKLARNI QAYTA ISHLASHNING TASHKILY-IQTISODIY MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	103
Usmonov Mirg'ulom Xoshim o'g'li	
BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA ERISHISHDA SUN'IY INTELLEKT TIZIMLARINI QO'LLASH METODOLOGIYASINING AHAMIYATI	109
Nasrulloev Hayotjon Xabibulloevich	
НЕЙРОИНТУИТИВНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ФАКТОР КОНКУРЕНТНОГО ПРЕИМУЩЕСТВА НА РЫНКЕ ТРУДА.....	115
Ягудин Дмитрий Рустамович	
RESURSLARNI SOLIQQA TORTISHGA OID TADQIQOTLARNING NAZARIY TAHLILI.....	123
Nasimdjanoov Yunusjon Zoxidovich	
SOLIQ TO'LOVCHILAR FAOLIYATINI MUVOFIQLASHTIRISH: XULQ-ATVOR IQTISODIYOTI VA PROGRESSIV TARIFLARNI LOYIHALASH	129
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	
DAVLAT RAQAMLI LOYIHALARI: UZINFOCOMNING TA'LIM TIZIMI VA IQTISODIY SAMARADORLIKKA QO'SHGAN HISSASI	134
Raxmatxo'jayev Axrorxo'ja Akmal o'g'li	
РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ПАСПОРТОВ В ПРОМЫШЛЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ.....	140
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
BANK XIZMATLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	148
Xolikova Oydin Olimjonovna	
PNEVMOMEXANIK YIGIRISH TEXNOLOGIYASI XUSUSIYATLARI	153
Jumaniyazov Kadam, Salimov Shuhrat Halimovich, Nazarov Ramazon Anvarovich	
GREEN INDUSTRY AND THE ECONOMY OF ENVIRONMENTALLY FRIENDLY CONSTRUCTION: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND UZBEKISTAN'S OPPORTUNITIES.....	158
Mansurova Sayyora Bakhtiyor kizi	
TELEKOMMUNIKATSIYA SOHASINI RIVOJLANTIRISH TAHLILI	166
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA LOGISTIKA XIZMATLARINING MIKRO VA MAKRO TUZILMALARI, ULARNING FUNKSIONAL METADOLOGIK TAMOYILLARI.....	171
Z.Teshayev	
O'ZBEKISTONDA DAVLAT ULUSHI MAVJUD KORXONALARNI BOSHQARISHDA XORIJIY TAJRIBADAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	176
Ismailov Allayor Rashidovich	
MAHSULOT TANNARXINI ANIQLASHDA ISHLAB CHIQRISH XARJATLARINI OG'ISHISHLARI VA ULARNI TAQSIMLASH	183
Raxmatov Baxriddin Baxtiyor o'g'li	
ПОВЫШЕНИЕ СТОИМОСТИ СПОРТИВНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И ОБЪЕКТОВ НА ОСНОВЕ АУТСОРСИНГА	186
Исмагулова Гульмира Нуралиевна	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY KONSEPSIYASI.....	193
Xaitov Oxunjon Nomoz o'g'li	
O'ZBEKISTON SHAROITIDA XIZMATLAR SIFATINI OSHIRISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING INSTITUTSIONAL VA TASHKILYIY MEXANIZMLARI.....	198
Xudoyorov Lochinbek Bahromovich	
TIJORAT BANKLARIDA UZOQ MUDDATLI RESURSLARNI JALB QILISHDA XALQARO TAJRIBA.....	203
Abduraxmonov Akmal Nurmatamat o'g'li	

MEHNATGA LAYOQATLI TRANSPORT SOHASIDAGI AHOLINI ISH O'RINLARI BILAN TA'MINLANGANLIK HOLATINI TAHLILI	207
Abdullayeva Nigora Shamsiddinovna	
TO'QIMACHILIK SOHASINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH MODELI	212
Mdraximova Gulasal Ro'zimboy qizi	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELI DIVERSIFIKATSIYASI VA GAROV TA'MINOTI SIFATINING BANK BARQARORLIGIGA TA'SIRI	220
Xolbozorov Husniddin Norbek o'g'li	
O'ZBEKISTON - 2030 STRATEGIYASI DOIRASIDA TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISH: MUAMMOLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	226
Norova Nozima Nabiyevna	
UY-JOY KOMMUNAL XIZMATLARNI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING KLASTERLI MEXANIZMI TAHLILI	232
Odamboyev Oybek Ravshanbek o'g'li	
KORPORATIV BOSHQARUV TUZILMALARIDA MOLIYAVIY MUNOSABATLARNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	236
Qurbaniyazov Shaxzodbek Karimovich	
XALQARO SAVDONING RIVOJLANISHI VA ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	242
Jalolov Bekzod Sherzod o'g'li	
TA'LIM TIZIMINI MOLIYALASHTIRISHNING YANGI TIZIMINI JORIY ETISHGA QARATILGAN NAZARIY JIHATLAR	247
Dusanov Salim Mamarasulovich	
O'ZBEKISTONDA BUDJET TUSHUMLARINI OSHIRISHDA BOJXONA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	254
Aktamov Akbarjon Aslan o'g'li	
DAVLAT TA'LIM TASHKILOTLARIDA QURILISH XARAJATLARI HISOBINI YURITISH	262
Ostonokulov Azamat Abdugarimovich	
РАЗРАБОТКА ОРГАНИЗАЦИОННЫХ МОДЕЛЕЙ ИНТЕГРАЦИИ КРЕАТИВНЫХ ИНДУСТРИЙ В ТУРИСТИЧЕСКУЮ ИНФРАСТРУКТУРУ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН	273
Хошимова Камилла Навфал қизи	
A NEW STAGE IN THE APPLICATION OF MARKET MECHANISMS TO ENTREPRENEURIAL ACTIVITY	285
Ibrayim Maxkamov	
RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH ORQALI SOG'LIQNI SAQLASH XIZMATLARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI	291
Eshbekova Xayriniso Baxtiyorovna	
QASHQADARYO VILOYATI IQTISODIYOTIDA DXSH ASOSIDA INVESTITSIYA MUHITINING SHAKLLANISHI	297
Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
TURIZM XIZMATLARI BOZORIDA MIJOZLAR EHTIYOJLARINI O'RGANISH VA TAHLIL QILISH	301
Shaymanov To'liqin Mahmayusupovich	
ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ЦИФРОВЫХ ПОДХОДОВ В НАЛОГОВОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ	306
Элбаева Мукаддас Рашидовна	
СИНТЕЗ НЕЧЕТКОЙ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ТЕПЛОЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ОБЪЕКТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	311
Бахриева Хуршида Аскарходжаевна, Сафаров Шохрух Шарофович, Бахрамов Муҳаммадали Ералиевичасистент	
ШАНХАЙСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА КАК КАТАЛИЗАТОР ДОСТИЖЕНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ЦЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	319
Базарова Гулнара Гуламовна	

O'ZBEKISTON KORXONALARINING TASHQI IQTISODIY FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISHDA BANK KREDITLASH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	323
Pulatova Moxira Baxtiyorovna	
QUESTIONS ABOUT THE STUDY OF PERFORMANCE AND EFFICIENCY OF APPLICATION OF LOADING AND EXTRACTING EQUIPMENT	327
Azamat Umirzokov	
MATOLARNING HAVO O'TKAZUVCHANLIGI KORRELATSION TAHLILI.....	334
Ismailov Nurulla Tuychibayevich	
O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGI RISKLARINI SUG'URTALASHNING AFZALLIKLARI	339
Mamadjanov Shuxrat Jalolidinovich	
IKKI QATLAMLI ARALASH TOLA TARKIBLI TRIKOTAJ TO'QIMASINI OLIISH USULI	343
Usnatdinova Elmira Faxratdinovna, Mirusmanov Baxtiyor, Abdurahimova Fazilat Abdullayevna	
MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARIDA ENG ILG'OR TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA QAROR QABUL QILISH JARAYONLARINING OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARI.....	347
Axmedov Farxod Raxmonjonovich	
IMPACT OF FOREIGN INVESTMENTS ON THE ECONOMY OF UZBEKISTAN: CROSS-SECTORAL ANALYSIS.....	354
Jumayeva Kamola Azimjonovna, Khasanova Iroda Azizbek kizi	
KORXONA INVESTITSION FAOLLIGINI TA'MINLASHNING NAZARIY-USLUBIY MASALALARI XUSUSIDA	362
Ilyasova Barno Axmadovna	
MILLIY IQTISODIYOTGA XORIJIY INVESTITSIYALARNI O'ZLASHTIRISHNING AMALDAGI HOLATI TAHLILI	371
G'afurov Sherzod Abduvaxob o'g'li	
EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH ASOSIDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	378
Raximov Eshmurod Normuradovich	
O'ZBEKISTONDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASHDA EKSPORT SALOHIYATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI.....	385
Berdivaliyeva Madina Komiljon qizi	
SANOAT KORXONALARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHNING ZAMONAVIY KONSEPTUAL MEKANIZMLARI.....	392
Jalolov Abbasxon Ravshanxon o'g'li	
TEPKI UZELI KONSTRUKTIV XOSSALARI TAHLILI	398
Bozorova Farida Maxmudjonovna	
НЕОБХОДИМОСТЬ ОБЪЕДИНЕНИЯ АКЦИЗНОГО НАЛОГА НА НЕФТЕПРОДУКТЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	405
Пулатов Дилшод Хақбердиевич, Маматкулов Салимжон Рахмонкулович, Хужамурадов Аброрбек Рўзимурат ўғли, Воронин Сергей Александрович, Абдиев Мансур Мусурмонович	
OLIY TA'LIMGA INVESTITSIYA SIYOSATI: IQTISODIY TAHLIL VA ISTIQBOLLAR	410
Talapova Nargiza Baxriddinovna	
INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE SERVICE NETWORK.....	416
Bahriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
YANGI O'ZBEKISTON INVESTITSION MUHIT VA UNGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	421
Tirkashev Farruxjon Xolyigitovich	
МНОГОМЕРНАЯ БЕДНОСТЬ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ: ОЦЕНКА ЧЕРЕЗ РАМКУ МРІ	426
Мамаризоев Жахонгир Исохонович	
ОЦЕНКА И ОПТИМИЗАЦИЯ ВЛИЯНИЯ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТАБИЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ОБМЕННОГО КУРСА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	430
Норбаева Мухлиса Акрам кизи	

RAQAMLI TO'LOVLAR ASOSLARI VA XAVFSIZLIGI	440
Yaqubov Azizbek G'anibekovich	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA LOGISTIKA XIZMATLARINI BOSHQARISHNING INNOVATSION USULLARI	444
Xomidov Xojjakbar Adxamovich	
SOLIQ SIYOSATI ORQALI INKLYUZIV IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH MEXANIZMLARI.....	449
Saydakbarova Madinaxon Anisbekovna	
O'ZBEKISTONDA STARTAP EKOTIZIMINING SHAKLLANISHI VA BARQAROR RIVOJLANISHI YO'LLARI.....	454
Suleymanova Shoira Alavxanovna	
MILLIY IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA TASHQI IQTISODIY FAOLIYATNING O'RNI	459
Alimova Dilfuzaxon Rustam qizi	
MEHNAT BOZORINI OPTIMALLASHTIRISHNING MAKROIQTISODIY BARQARORLIKKA TA'SIRI.....	464
Botirova Sarvinoz Bobir qizi	
QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA KORPORATIV BOSHQARUVNI TASHKIY-IQTISODIY MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	469
Qurboniyazov Shaxzodbek Karimovich	
INVESTITSIYA FAOLIYATINI MUQOBIL MOLIYALASHTIRISH USULLARINING MANBALARINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI	474
Boboqulov Akmal Muborakbekovich	
RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARINING MOHIYATI VA TURLARI.....	482
Zufarov Akmal Gulamiddinovich	
FISKAL BOSHQARUV SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA SOLIQQA TORTISHNING TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	491
Sulaymonov Farrux Shuxratovich	
ИНДЕКС ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ МОНИТОРИНГА УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ.....	496
Хазраткулова Лола Нармуминовна	
BANK MAJBURIYATLARI VA AKTIVLARINING VAQTINCHALIK NOMUTANOSIBLIK LARI RISKINI KAMAYTIRISH	502
Ibrohimov D.M.	
O'ZBEKISTON RAQAMLI PLATFORMALARI FAOLIYATIDA RAQOBAT SIYOSATINING ZAMONAVIY MUAMMOLARI VA YECHIMLARI.....	507
Saparov Islom O'Imasovich	
RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDA MARKETING YONDASHUVLARINING QISHLOQ XO'JALIGIGA TATBIQI.....	514
Abdikarimova Zilola Baxramovna	
TIJORAT BANKLARI KAPITALI TARKIBIDA DAROMAD MANBALARINING ULUSHI VA KAPITALLASHUV JARAYONIDAGI O'RNI	520
Tursunov Mustafo Mirzayevich	
AHOLINI IJTIMOY HIMOYA QILISH TIZIMIDA INSTITUSIONAL HAMKORLIKNING O'ZIGA XOS JIHATLARI TAHLILI	524
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna	
O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING IQTISODIY SAMARADORLIGI	528
Bobojonova Sevara Baxrombek qizi	
MINTAQA SANOATI RAQAMLI XIZMATLAR BOZORIDA TIJORATLASHTIRISHNI "SMART" MODELI	533
Norov Murodjon Maxmudovich	

TOMORQADAN SAMARALI FOYDALANISH- KAMBAG'ALLIK MUAMMOSINI YUMSHATISHNING MUHIM OMILI	539
Xamidjon Shaxobov	
SUG'URTA KORXONALARIDA REZERVLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	544
Najimova Nigora	
TO'QIMACHILIK MAHSULOTLARI EKSPORTINI RIVOJLANTIRISHDA XITOY BOZORINING O'RNINI	549
Mardanov Aziz Yusupovich	
THE IMPORTANCE OF GREEN ENERGY IN THE ECONOMY OF FERGANA REGION: CURRENT TRENDS AND PROBLEMS	555
Khayrullaev Zoidjon	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNING UNDIRILISHI BO'YICHA XORIJ TAJRIBASI	559
Mitillayev Ibrohimjon Tursunpulatovich	
RAQAMLI MOLIYAVIY XIZMATLAR SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING NAZARIY ASOSLARI.....	563
Muyassarzoda Fayziyeva	
MOLIYAVIY MEXANIZM SIFATIDA SUG'URTA TASHKILOTLARI TO'LOVGA LAYOQATLILIGINI BELGILASHNING O'ZIGA XOS HUSUSIYATLARI	570
Abdullayev Erkinjon A'zamovich	
MAMLAKAT YAIM QO'SHILGAN QIYMAT HAJMINI STATISTIK VA EKONOMETRIK TAHLIL USULLARI ASOSIDA PROGNOZLASH	578
Jalolov Ilhomjon Isomiddinovich	
XALQARO TURIZM XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	585
Eshtaev Alisher Abdug'aniyevich, Ivatov Irisbeg	
TASHKILOTDA PR (PUBLIC RELATIONS) XIZMATINING IQTISODIY ROLI VA SAMARADORLIGI	590
Ergasheva Fotimaxon Ibragimovna	
РОЛЬ ФИНАНСОВОГО АНАЛИЗА В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ.....	600
Бекбаева Феруза Бахтиеровна	
BARQAROR MOLIYAVIY RENTABELLIK BANKLARNING DAROMADLILIGINI TA'MINLASH OMILI SIFATIDA.....	606
Umarov Davron Shavkatovich	
REKLAMA XIZMATLARI BOZORIDA RAQOBATBARDOSHLIKKA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR.....	612
Xamrakulov Azamat Baxritdinovich	
ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ОБУЧЕНИЕМ (LMS) В ОНЛАЙН ОБРАЗОВАНИИ И ЕЕ РОЛЬ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: АНАЛИЗ И СРАВНЕНИЕ	618
Атабоева Шахризода Равшановна, Бекчанов Бекчан Юлдашевич	
ЦИФРОВИЗАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА: ПЕРСПЕКТИВЫ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ	623
Киличева Ф.Б.	
DAVLAT TIBBIYOT MUASSASALARIDA DEBITORLAR VA KREDITORLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	628
Sultonova Mushtariy Abdulabbosovna	
NARX BELGILASH-IQTISODIY MANFAATDORLIKNING ASOSIY OMILI VA NARXNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI	635
Soxadaliyev Abdurashid Mamadaliyevich	
SUTNI QAYTA ISHLASH KORXONALARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDAGI ISHLAB CHIQRISH JARAYONLARINI TAHLIL QILISH	639
Normuradov Nurbek Sunatilloevich	

O'ZBEKISTONDA BUDJET TUSHUMLARINI OSHIRISHDA TARIF STAVKALARINI OPTIMALLASHTIRISH ORQALI FISKAL BARQARORLIKNI KUCHAYTIRISH (OZIQ-OVQAT IMPORTI MISOLIDA).....	644
Rizayev Mirmahmud Xotamjanovich	
IPOTEKA KREDITLASH JARAYONINING XORIJ TAJRIBASI.....	652
Akrom Mardiyev	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGI TAHLILI	659
Ulashbayev Shohruh Abdivaxobovich	
CHARACTERISTICS OF APPLYING NEW HETEROCOMPOSITE POLYMER MATERIALS IN ENGINEERING ACTIVITIES	665
Umida Ziyamukhamedova, Mirjalol Abdulakimov	
ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ «МАХАЛЛАБАЙ»: ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ И ТЕОРИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ	672
Қосимжонов Нозимжон Қозимжон ўғли	
EKOLOGIK AUDITNI TASHKIL ETISHDA RISKLARNI JORIY ETISH TARTIBI	676
Abdullayev Xurshidjon Nazrullo o'g'li	
CORPORATE CULTURE AND ITS ROLE IN TALENT MANAGEMENT	683
Shoyunusova Arofat, Sanjar Mirzaliev	
SIRDARYO VILOYATI SHAROITIDA BIOMASSA ASOSIDA OZUQA ISHLAB CHIQARISH IMKONIYATLARI.....	687
Xazratkulov Niyoz Namazbayevich	
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ХОЗЯЙСТВЕННОГО МЕХАНИЗМА В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ	692
Воронин Сергей Александрович, Азимова Феруза Маликовна	
ENERGETIKA LOYIHALARINI RAQAMLASHTIRISHDA TO'SIQLAR VA IMKONIYATLAR	700
Tilakov Ismoiljon Usmonovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMINI RAQAMLASHTIRISHNING AHAMIYATI.....	706
O'roqov Firdavs Ortiqniyoz o'g'li	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI BOZORLARNI MONOPOLIYAGA QARSHI TARTIBGA SOLISH MEKANIZMLARI VA TAKOMLLASHTIRISH TAKLIFLARI.....	710
Mingboev Asqar Qandaharovich	
JAHON SEMENT SANOATIDAGI TENDENSIYALAR VA O'ZBEKISTONNING BARQAROR RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	717
Abdujabbarov Alisher Abdullayevich	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	722
Mufitillayeva Safiya Qodir qizi	
KORXONALAR FAOLIYATINI BAHOLASHDA STATISTIK AXBOROT TIZIMINING O'RNI	728
Musurmonova Mahbuba Omonovna	
INNOVATSION YONDASHUVLAR VA ULARNING AGRAR SOHAGA TA'SIRI.....	732
Ortiqov Sulton Davronqul o'g'li	
DIRECTIONS FOR EFFECTIVE ORGANIZATION OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING OF COSTS.....	736
Pardaeva Shakhnoza Abdinabiyevna	
БОРЬБА С ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКОЙ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	740
Арзиев Шерзод	
REKREATSION TURIZM OBYEKTLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGI: YALTA VA KISLOVODSK SANATORIALARI MISOLIDA.....	746
Najmitdinov G'ayratbek Sharifovich	

KORXONA SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA STRATEGIK REJALASHTIRISH MEZONLARI VA OMILLARINING O'RNI	752
Ubaydullayev Lutfulla Xabibullayevich	
ANALYSIS OF INTERACTIVE PLATFORMS THAT DEVELOP MOTIVATION	757
Maksuda Mukhammadovna Jurayeva, Zarnigor To'liqinova Sattorova	
O'ZBEKISTONDA TO'QIMACHILIK VA KIYIM SANOATINING MARKETING TAHLILI	761
Tuxtayeva Oydiyoy Normamatovna	
АНАЛИЗ РЕЙТИНГОВ СТРАН ПО ПОКАЗАТЕЛЯМ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ.....	768
Хожиева Назокат Давронбековна	
PILLAGA DASTLABKI ISHLOV BERISH VA SAQLASH TEXNOLOGIK JARAYONLARINING XOM IPAK SIFATIGA TA'SIRI	773
Qodirov Ziyodulla Abdumuxtarovich, Xakimov Mirolimjon Murodiljonovich	
BUDJETLASHTIRISHDA SAMARADORLIK MEZONLARINI ANIQLASH	778
Sobirov Shoyadbek Kurbonaliyevich	
TIJORAT BANKLARI KREDIT SIYOSATINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH ORQALI ISHLAB CHIQRISHNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	783
Abduxomidov Ikromjon Maxamadin o'g'li	
YO'LLARDAGI MUZLAMALARNI ERITISHDA QO'LLANILADIGAN VOSITALARNING ZARARI VA UNI KAMAYTIRISH BO'YICHA TAKLIFLAR	790
Erkabayev Furkat Ilyasovich, Sattorov Farrux Quchqar o'g'li, Aminov Hamza Husanovich	
DAVLAT AUDITI TIZIMINING YANGI RIVOJLANISH BOSQICHI: KUCHAYTIRILGAN NAZORAT VA HISOBDO'RLIK, RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR.....	797
Himmatov Abdisamat Xalilovich	
INVESTITSIYA KO'CHMAS MULK HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH: NAZARIY VA AMALIY YONDASHUVLAR	803
Maxmudov Jamshed Ashrafovich	
TIJORAT BANKLARIDA JISMONIY SHAXSLARGA VALYUTA OPERATSIYALARINI KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH	806
Umarova Lola Erkinovna	
"DIREKT-KOSTING" TIZIMI: MAZMUN, MAQSAD VA AMALIYOTDA QO'LLANILISHI.....	812
Djumanov Saitmurod Alimbekovich	
TASHABBUSLI BUDJET JARAYONLARIDA "MENING YO'LIM" LOYIHASINING INSTITUTSIONAL RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	817
Xamidov Xabibullo Xikmatulla o'g'li	
TURIZM SOHASINI KLASSTER USULDA RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIJ TAJRIBASIDAN O'ZBEKISTONDA IJODIY FOYDALANISH IMKONIYATLARI	823
Navruz-zoda Zebiniso Baxtiyorovna	
BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARIGA ERISHISHDA YASHIL OBLIGATSIYALARNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	827
Allayarov Suxrob Rustamovich	
O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMIDA AKTLARINI JORIY ETISHNING KONSEPTUAL VA HUQUQIY ASOSLARI.....	831
Muxammadov Nodir Karimovich	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI TOMONIDAN ISHLAB CHIQRILGAN MAHSULOTLARNI TASHQI BOZORLARGA OLIB CHIQISH MEXANIZMLARI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	837
Boymirzayev Zokirjon Mashrabboyevich	
ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОЕ ИНТЕРВАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ ПО ЗАВИСИМЫМ НАБЛЮДЕНИЯМ	842
Турсунов Гафур Таирович	

AXBOROTNI KRIPTOGRAFIK HIMOYALASHDA SIMMETRIK KRIPTOGRAFIK TIZIMLARINING AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI	849
Safojev Nuriddin Najmiddin o'g'li	
BIZNES MUHITINI YAXSHILASHDA SOLIQ MA'MURIYATCHILIGI SAMARADORLIGI VA SOLIQ ORGANLARI-SOLIQ TO'LOVCHILAR MUNOSABATLARINI OPTIMALLASHTIRISH	852
Xurramov Azizbek Muxiddin o'g'li	
PUL-KREDIT SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI	859
A.A. Ismailov	
TIJORAT BANKLARI KREDIT QO'YILMALARI MANBALARI SHAKLLANISHING NAZARIY ASOSLARI	865
Adilov Mirkomil Miralimovich	
OLIY TA'LIMDA JON BOSHIGA MOLIYALASHTIRISH MODEL: XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON SHAROITIDA QO'LLASH YO'LLARI	872
Pulaton Dilshod Xakberdiyevich, Absamatov Baxrom Danakulovich, Mardonov Farrux Nurxon o'g'li, Mamanov Alisher Umbarovich	
YOSHLAR TADBIRKORLIGINI MOLIYALASHTIRISHDA DAVLAT DASTURLARINING AHAMIYATI	881
Valiev Umid Gulamovich	
EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI: GEOPARKLAR TASHKIL ETISH MASALALARI	887
Maxmudova Aziza Pirmamatovna	
ВОЛНОВОЕ ПОЛЕ НА ПОВЕРХНОСТИ ПОЛОЙ ЦИЛИНДРИЧЕСКОЙ ТРУБЫ С ПОКРЫТИЕМ	890
Уринов Адхамжон Акбарович	
KIYIM MODELLARINI KONSTRUKSIYALASHDA ERGANOMIKA VA ANTRAPOLOGIYANING AHAMIYATI	895
Ergasheva Rashida Abdug'anievna	
DAVLAT BUDJETI DAROMADLARINI O'RTA MUDDATLI ISTIQBOLDA REJALASHTIRISH VA PROGNOZLASHTIRISH O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	898
Pardaev Umidjon Uralovich	
ИССЛЕДОВАНИЕ КАЛИБРОВКИ ВАЛКОВ НЕПРЕРЫВНЫХ ТРУБОСВАРОЧНЫХ АГРЕГАТОВ	908
Заиркулов Элёр Ёқубжон ўғли	
OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARI INNOVATSION RIVOJLANISHINI BOSHQARISHDA HUDUDIY DIFFERENSIAL YONDASHUV	917
Dadamirzayev Muzaffar Xabibullayevich	
ELEKTR ENERGIYA YO'QOTISHLARINING BUXGALTERIYADAGI HISOBI	924
Oltiboyeva Feruza Ulug'bek qizi	
KLASTER TIZIMI QISHLOQ XO'JALIGINING TARAQQIYOT OMILIDIR	929
Karimova Nilufar Sadirdin qizi	
АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО АДАПТАЦИИ К УСЛОВИЯМ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН В КОНТЕКСТЕ ЭКОЛОГИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ	933
Бекбосинов Айдос Куралбаевич	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BANKLAR IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TAKOMILLASHTIRISH CHORALARI (IPAK YO'LI BANKI MISOLIDA)	937
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi, Sattorova Nasiba G'anijon qizi	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA VALYUTA KURSI SIYOSATINI LIBERALLASHTIRISH VA BARQARORLIGINI TA'MINLASH MEKANIZMLARI	942
Saydullayev Nodirbek Narzullaevich	

GIBRID ENERGIYA TA'MINOTI TIZIMLARINING NAZARIY ASOSLARI	950
Bekishev Allabergen Yergashevich, Saimbetov Zinatdin Jalgasbayevich, Kurbonov Najmiddin Abduxamidovich, Imomnazarov Azizbek Botirovich, Akbarov Shaxzod Saydali o'g'li, Sharapov Feruz Furqat o'g'li	
MINTAQA IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA TURIZM SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING XORIJIY TAJRIBALARINING AHAMIYATI.....	956
Toshev Nurbek Janon o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH: HOLATI, OMILLAR VA INNOVATSION ISTIQBOLLAR	961
Cho'ponov San'at Otanazarovich	
VENTURE MOLIYALASHTIRISH JARAYONIDA RISKLARNI BOSHQARISH MEXANIZMLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI.....	968
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov	

VENTURE MOLIYALASHTIRISH JARAYONIDA RISKLARNI BOSHQARISH MEXANIZMLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI

Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov

Sharof Rashidov nomidagi

Samarqand davlat universiteti dotsenti,

iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori

Annotatsiya. Mazkur maqolada venchur moliyalashtirish jarayonida yuzaga keladigan asosiy risklar, ularni boshqarish mexanizmlari va ushbu mexanizmlarning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilinadi. Venchur kapital bozori yuqori noaniqlik, axborot assimetriyasi, agentlik muammolari, texnologik va bozor risklari, shuningdek chiqish noaniqligi bilan tavsiflanadi. Maqolada "risk-instrument-samaradorlik" integratsiyalashgan modeli ishlab chiqilgan bo'lib, venture bitimlarida risklarni kamaytirish samaradorligi nafaqat kapitalni himoya qilish, balki istiqbolli startaplarni erta bosqichda qo'llab-quvvatlash bilan muvozanatlashgan bo'lishi lozimligi asoslangan.

Kalit so'zlar: venchur kapital, moliyalashtirish, risklarni boshqarish, bosqichma-bosqich moliyalashtirish, sindikatlash, kompleks tekshiruv, konvertatsiya qilinadigan imtiyozli aksiyalar, kelishuvning asosiy shartlari bayonnomasi, investitsiyadan chiqish riski, startaplar, agentlik muammosi, axborot assimetriyasi.

Abstract. This article analyzes the core risks inherent in the venture financing process, the mechanisms for their mitigation, and the economic efficiency of these strategies. The venture capital market is characterized by high uncertainty, information asymmetry, agency problems, technological and market risks, as well as exit uncertainty. The study develops an integrated "risk-instrument-efficiency" model, arguing that the effectiveness of risk mitigation in venture deals must be balanced between protecting capital and supporting high-potential startups at their early stages.

Keywords: venture capital, financing, risk management, staged financing, syndication, due diligence, convertible preferred stock, term sheet, exit risk, startups, agency problem, information asymmetry.

Аннотация. This article analyzes the main risks that arise in the process of venture financing, their management mechanisms, and the economic efficiency of these mechanisms. The venture capital market is characterized by high uncertainty, information asymmetry, agency problems, technological and market risks, as well as exit uncertainty. The article develops an integrated model of "risk-instrument-efficiency", which is based on the fact that the effectiveness of risk reduction in venture transactions should be balanced not only with capital protection, but also with early-stage support for promising startups.

Ключевые слова: venture capital, financing, risk management, staged financing, syndication, due diligence, convertible preferred shares, memorandum of the main terms of the agreement, exit risk, startups, agency problem, information asymmetry.

KIRISH

Venchur moliyalashtirish innovatsion startaplar va tez o'suvchi firmalarni qo'llab-quvvatlashning muhim institutsional mexanizmlaridan biridir. Biroq aynan shu segment eng yuqori risk darajasi bilan ajralib turadi, chunki moliyalashtirilayotgan kompaniyalarda ko'pincha barqaror pul oqimi, yetuk mahsulot, ishonchli garov va uzoq tarixiy moliyaviy ko'rsatkichlar mavjud bo'lmaydi. Shu sababli venchur investor an'anaviy kreditordan farqli ravishda riskni rad etmaydi, balki uni tanlaydi, narxlaydi, bo'lib taqsimlaydi va shartnomalar orqali boshqaradi. Venchur kapital (VC) bo'yicha tadqiqotlar aynan shuni ko'rsatadiki, ushbu moliyalashtirish turi yuqori o'sish imkoniyati bilan yuqori muvaffaqiyatsizlik ehtimolini birlashtiradi.

So'nggi yillarda venchur moliyalashtirish muhiti yanada murakkablashdi. Xususan, venchur investitsiyalar hajmi uzoq muddatda sezilarli oshgani, biroq monetar sharoitlarning qat'iylashuvi, baholashlarning qayta ko'rib chiqilishi va investitsiyadan chiqish bozorlaridagi sustlik investorlar uchun yangi risklarni yuzaga keltirmoqda. AQSh Milliy venchur kapitali assotsiatsiyasi tomonidan e'lon qilingan "PitchBook-NVCA 2024" hisobotida

investitsiya (venchur startap loyihadan)dan chiqishlar sur'atining yetarlicha tiklanmagani va yuqori baholashlar bilan bog'liq xatarlar venchur bozorida ehtiyotkorlikni kuchaytirayotgan omil sifatida ko'rsatilgan.

Venchur moliyalashtirish jarayonida risklarni boshqarish mexanizmlarini tizimlashtirish, ularning iqtisodiy mazmuni va samaradorligini tahlil qilish hamda startap-investor munosabatida eng muhim amaliy xulosalarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Venchur kapital bo'yicha klassik va zamonaviy adabiyotlar ushbu moliyalashtirish turini asosan axborot assimetriyasi va agentlik muammolari nuqtai nazaridan izohlaydi. E.Metrik va A.Yasuda venchur kapital shartnomalarida ko'p uchraydigan asosiy mexanizmlar sifatida konvertatsiyalanuvchi qimmatli qog'ozlar, bosqichma-bosqich moliyalashtirish, sindikatlash, ovoz berish huquqlari va kuzatuv kengashi huquqlarini ajratadi. Ularning sharhiga ko'ra, bu instrumentlar investor kapitalini himoya qilish bilan birga, tadbirkorni rag'batlantirish va monitoring xarajatlarini pasaytirishga xizmat qiladi.

S.N.Kaplan va P.Strombergning venchur kapitalistlar investitsion memorandumlari asosidagi tadqiqoti shuni ko'rsatadiki, investorlar risklarni faqat texnologiya yoki bozor noaniqligi bilan emas, balki jamoa sifati, boshqaruv salohiyati, mahsulotning bozorbopligi va investitsiyadan chiqish ehtimoli bilan ham baholaydi. Demak, venchur risklarini boshqarish moliyaviy modeldan ko'ra kengroq strategik, tashkiliy va xulqiy baholash tizimini talab qiladi.

P.Gompers boshchiligidagi mualliflar guruhining NBER tadqiqoti venchur kapitalistlar qanday qaror qabul qilishini amaliy ravishda ochib beradi. Unga ko'ra, venchur kapitalistlar bitimlarni topish, saralash, baholash, strukturalash, post-investitsion monitoring va portfel boshqaruvini tizimli ravishda olib boradi. Ayniqsa jamoa sifati, bozor salohiyati va shartnomaviy nazorat mexanizmlari qaror qabul qilishda muhim o'rin tutadi. Bu natija risklarni boshqarishning venchur jarayonida "bir martalik" emas, balki butun investitsiya sikliga singdirilgan mexanizm ekanini tasdiqlaydi.

Bosqichma-bosqich moliyalashtirish masalasi alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllangan. S.Wang tadqiqotida bosqichma-bosqich moliyalashtirish (staged financing) axloqiy xavfni kamaytirish va riskni nazorat qilish vositasi sifatida tahlil qilinadi. S.Dahiya va K.Ray esa bosqichma-bosqich investitsiyalash samarali ekanini, chunki u dastlabki bosqichlarda sust natija ko'rsatgan loyihalarni to'xtatish, istiqbolli loyihalarga esa keyingi bosqichlarda ko'proq kapital yo'naltirish imkonini berishini ko'rsatadi. X.Tian tadqiqotida esa masofa va monitoring xarajatlari oshgan sari venchur investorlar ko'proq raundlarga bo'lib moliyalashtirishga moyil bo'lishi aniqlangan.

Sindikatlash bo'yicha adabiyotlar ham risklarni boshqarishda muhim xulosalar beradi. Z.Fluk, K.Garrison va S.Mayers sindikatlash keyingi bosqichdagi moliyalashtirish majburiyatini kuchaytirib, investor va tadbirkor o'rtasidagi "hold-up" muammolarini kamaytirishi mumkinligini ko'rsatadi. Biroq R.Nanda va M.Rods-Kropf sindikatlarda koordinatsiya friksiyalari ham paydo bo'lishi, ya'ni bir nechta investor ishtiroki ma'lumot va nazoratni yaxshilashi bilan birga qaror qabul qilishni murakkablashtirishi mumkinligini ta'kidlaydi. Demak, sindikatlash bir vaqtning o'zida riskni tarqatish instrumenti va yangi koordinatsiya risklari manbai ham bo'lishi mumkin.

Amaliy jihatdan NVCA model huquqiy hujjatlar venchur bitimlarida keng qo'llanadigan investitsiya bitimining asosiy shartlari bayonnomasi (term sheet) va huquqiy hujjatlar orqali risklarni taqsimlashning standartlashgan mexanizmlarini taklif etadi. Ushbu hujjatlar likvidatsiya imtiyozlari, ulush kamayishiga qarshi himoya (anti-dilution), himoya qoidalari (protective provisions), kuzatuv kengashida vakillik huquqi (board rights), axborot olish huquqi (information rights) va investor roziligini talab qiluvchi muhim masalalarni tartibga soladi. Bu esa venchur bozorida risklarni boshqarish shartnomaviy standartlashuv orqali ham amalga oshirilishini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqola nazariy-kontseptual va analitik xarakterga ega. Unda tizimli tahlil, komparativ tahlil, kontent tahlil va institutsional yondashuv usullaridan foydalanildi. Tizimli tahlil venchur moliyalashtirishning butun siklini istiqbolli loyihalarni (bitimlarni) izlash va tanlash (deal sourcing), kompleks tekshiruv, investitsiya bitimining asosiy shartlari bayonnomasi, investitsion raundlar, monitoring, keyingi moliyalashtirish va investitsiyadan chiqish yagona risk boshqaruv zanjiri sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi. Komparativ tahlil esa ilmiy adabiyotlar va amaliy hujjatlardagi mexanizmlarni bir-biri bilan taqqoslashga xizmat qildi. Tadqiqotni "risk manbai - boshqaruv instrumenti - kutilayotgan ta'sir - samaradorlik mezonlari" mantiqiy modeli asosida shakllantirildi.

Bu model asosida venchur moliyalashtirishdagi asosiy risklar seleksiya riski, agentlik va axloqiy xavflar, monitoring riski, portfel va likvidlik riski hamda chiqish riski kabi besh guruhga ajratildi. Har bir risk guruhiga mos ravishda kompleks tekshiruv, bosqichma-bosqich moliyalashtirish, sindikatlash, shartnomaviy huquqlar hamda nazorat va diversifikatsiya instrumentlari tahlil qilindi.

Metodologik jihatdan maqolada samaradorlik ikki mezon orqali baholandi. Birinchi mezon - kapitalni himoya qilish samaradorligi, ya'ni zarar ehtimoli va zarar miqyosini kamaytirish. Ikkinchi mezon - o'sish imkoniyatini saqlab qolish samaradorligi ya'ni startapni haddan tashqari nazorat bilan bo'g'ib qo'ymasdan, uning innovatsion salohiyatini saqlash. Venchur kapitalning o'ziga xosligi aynan shu ikki mezon o'rtasidagi muvozanatda namoyon bo'ladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Venchur moliyalashtirishdagi birinchi va eng muhim risk "nomaqbul tanlov" (adverse selection) ya'ni investor sust yoki haddan tashqari optimistik loyiha bilan istiqbolli loyiha o'rtasini to'liq ajrata olmasligi. Startaplarda moliyaviy tarix, garov va uzoq operatsion tajriba yetarli bo'lmagani uchun, an'anaviy kreditlashdagi risk baholash modellari bu yerda kamroq ishlaydi. S.N.Kaplan va P.Strombergning tadqiqoti shuni ko'rsatadiki, venture kapitalistlar aynan shu muammoni yumshatish uchun jamoa, bozor, mahsulot va raqobat ustunligi haqidagi chuqur sifat tahliliga tayanadi.

Ikkinchi risk - bu "axloqiy xavf" (moral hazard) ya'ni mablag' jalb etilgach, tadbirkor yoki boshqaruv jamoasi investor kutgan intizomni saqlamasligi, ma'lumotni yashirishi yoki qisqa muddatli ko'rsatkichlarni manipulyatsiya qilishi mumkin. K.Yungning tadqiqoti bosqichma-bosqich moliyalashtirish ayrim sharoitlarda manipulyatsiyani kamaytirishi, ammo ayrim holatlarda aksincha qisqa muddatli "ko'rinish"ni yaxshilashga undashi mumkinligini ko'rsatadi. Bu natija risk boshqaruvi instrumentlari ham o'z navbatida ikkilamchi xatarlar tug'dirishi mumkinligini bildiradi.

Uchinchi risk - bu "monitoring va koordinatsiya riski" bo'lib, ushbu risk investor startapdan uzoqlashgan sari yoki startap murakkab texnologik sohada ishlagan sari real monitoring qimmatlashishi natijasida yuzaga kelishini anglatadi. X.Tian tadqiqoti geografik masofa katta bo'lganda bosqichma-bosqich moliyalash ko'proq qo'llanishini ko'rsatadi. Sindikatlar esa kuzatuv va ekspertizani kuchaytirsa-da, koordinatsiya xarajatlarini oshirishi mumkin.

To'rtinchi risk - bu portfel va likvidlik riski. VC fondi muvaffaqiyatsiz loyihalar ulushi yuqori bo'lishini oldindan qabul qiladi, shu sababli bir necha g'olib loyiha ya'ni muvaffaqiyatli va yuqori daromadli startap butun fond natijasini tortib ketishi kerak. Bu fond darajasida portfel diversifikatsiyasi, sektorlar va raundlar bo'yicha balans, rezerv kapital va navbatdagi investitsiya (follow-on) strategiyasining ahamiyatini oshiradi.

Beshinchi risk - bu chiqish riski. Venchur investitsiya odatda IPO, strategik sotuv yoki ikkilamchi bitim orqali monetizatsiya qilinadi. Chiqish bozorida sustlik investorning qaytishini cho'zadi va baholash xavfini kuchaytiradi. PitchBook–NVCA monitoringi investitsiyalardan chiqishlar sur'ati va baholash muammolari venture natijadorligida hal qiluvchi omil bo'lib qolayotganini ko'rsatadi.

Kompleks tekshiruv venchur risk boshqaruvining birinchi chizig'idir. U startapning jamoasi, mahsuloti, texnologik himoyasi, bozor hajmi, raqobatchilari, huquqiy maqomi, intellektual mulk huquqlari, moliyaviy prognozlar va chiqish potensialini tekshirishni o'z ichiga oladi. P.Gompers va boshqalar qaror qabul qilishda investorlar ayniqsa jamoa va bozorni eng muhim omillar deb bilishini ko'rsatadi. Demak, kompleks tekshiruv nafaqat hujjat tekshiruvi, balki strategik saralashdir.

Ushbu mexanizmning samaradorligi yuqori, chunki u noto'g'ri loyihaga kapital ajratish ehtimolini kamaytiradi. Biroq uning cheklovi ham bor bo'lib, bu erta bosqich startaplarda ma'lumot to'liq bo'lmasligi va shu bois kompleks tekshiruv hech qachon riskni nolga tushirmasligi bilan bo'g'liqdir. Venchur investorda maqsad riskni yo'qotish emas, balki "tanlab qabul qilish" bo'ladi.

Ilmiy adabiyotlar venchur risklarini boshqarishda bosqichma-bosqich moliyalashtirishni eng muhim instrumentlardan biri sifatida ko'rsatadi. S.Wang ushbu mexanizmni risk va axloqiy xatar (moral hazard)ni kamaytiruvchi vosita sifatida izohlaydi. S.Dahiya va K.Ray natijalariga ko'ra, bosqichma-bosqich moliyalashtirish investor uchun "kutish va kuzatish" imkoniyatini yaratadi ya'ni agar dastlabki bosqich natijalari sust bo'lsa, investor keyingi moliyalashtirishni to'xtatishi yoki qayta ko'rib chiqishi mumkin.

Bosqichma-bosqich moliyalashtirishning samaradorligi bir necha yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchidan, u kapitalni birdaniga emas, nazorat nuqtalari (milestones) asosida ajratgani uchun zarar miqyosini cheklaydi. Ikkinchidan, startap jamoasini intizomga undaydi, chunki keyingi raundlar natijalarga bog'lanadi. Uchinchidan, investor yangi ma'lumot kelib tushishi bilan qarorini yangilash imkoniga ega bo'ladi. Z.Fluk va boshqalar sindikatlash bilan birga qo'llanilgan bosqichma-bosqich moliyalashtiruvchi investor va tadbirkor o'rtasidagi "hold-up" muammolarini kamaytirib, sof joriy qiymat (NPV)ni oshirishi mumkinligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, bosqichma-bosqich moliyalashtirishning salbiy tomoni ham bor, haddan tashqari qisqa raundlar startapni doimiy investitsiyalarni jalb etish (fundraising) rejimida ushlab qolishi, jamoaning strategik fokusini susaytirishi va qisqa muddatli ko'rsatkichlarni bo'rttirishga undashi mumkin. K.Yung tadqiqoti aynan shu nozik jihatni ko'rsatadi. Demak, bosqichma-bosqich moliyalash samarali bo'lishi uchun nazorat nuqtalari puxta belgilanishi va monitoring sof byurokratiyaga aylanib ketmasligi kerak.

Sindikatlash, ya'ni bir nechta venchur investorlarning bir bitimda ishtiroki, risklarni bo'lishishning muhim mexanizmidir. Uning birinchi afzalligi kapitalning bir investor zimmasida to'planib qolmasligi. Ikkinchi afzalligi esa har bir investor o'z tarmog'i, ekspertizasi va monitoring resurslarini olib kiradi. Z.Fluk va boshqalar bu yondashuv keyingi bosqich moliyalashtirish bo'yicha majburiyatlarni mustahkamlashini ko'rsatadi.

Biroq sindikatlashning samaradorligi avtomatik emas. R.Nanda va M.Rods-Kropf sindikatlarda koordinatsiya friksiyalari paydo bo'lishi, qarorlar cho'zilishi va investorlar o'rtasida manfaatlar tafovuti kuchayishi mumkinligini ta'kidlaydi. J.Kang va hamkorlar esa sindikat investorlari geografik yoki tashkiliy jihatdan bir-biriga yaqinroq bo'lganda natijalar yaxshiroq bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Shundan kelib chiqib, sindikatlashning samaradorligi "ko'p investor"ning o'zida emas, balki ularning koordinatsiya sifati va rol taqsimotiga bog'liq.

Venchur bitimlarda risk boshqaruvining eng nozik qatlami shartnoma dizaynidir. NVCA model hujjatlari amaliyotda keng qo'llanadigan standartlarni beradi. Bular likvidatsiya imtiyozi, ulush (kapital) kamayishiga qarshi himoya mexanizmi, investor huquqlarini himoya qilish qoidalari, kuzatuv kengashi tarkibi, axborot olish (monitoring) huquqi, mutanosib ravishda (birinchi bo'lib) investitsiya kiritish huquqi va boshqa bandlar bo'lib, ular investor manfaatini himoya qiladi. Ushbu instrumentlar seleksiya xatosidan ko'ra ko'proq keyingi bosqichdagi axloqiy va qiymatni qayta taqsimlash risklarini boshqaradi.

Masalan, likvidatsiya imtiyozi chiqish vaqtida investor uchun minimal qaytish himoyasini yaratadi. Ulush (kapital) kamayishiga qarshi himoya mexanizmi esa keyingi raundlar pastroq baholashda yopilganda ulush qiymatini qisman himoya qiladi. Investor huquqlarini himoya qilish qoidalari esa kompaniya muhim qarorlarni, masalan, yangi qimmatli qog'oz chiqarish, qarz olish, aktiv sotish yoki biznesni o'zgartirishni investor roziligisiz amalga oshirishini cheklaydi. Bularning samaradorligi shundaki, ular investorni faqat pasiv kapital beruvchi emas, balki qiymatni himoya qiluvchi sherik sifatida pozitsiyalaydi.

Ammo shartnomaviy himoyaning haddan tashqari kuchli bo'lishi startapning operatsion erkinligini cheklashi mumkin. Shu sababli samarali venchur shartnomasi himoya va moslashuvchanlik o'rtasida muvozanat topishi kerak. Aynan shu nuqtada venchur kapital bank kreditidan farq qiladi. Maqsad startapni xavfdan "izolyatsiya qilish" emas, balki boshqariladigan risk ostida o'sishni moliyalashtirishdir.

Venchur investorlar investitsiyadan keyin ham faol rol o'ynaydi. P.Gompers va boshqalar venchur investorlar bitimni yopgandan so'ng ham monitoring, mentorlik, strategik yo'naltirish va keyingi moliyalashtirish bo'yicha muhim vazifalarni bajarishini qayd etadi. Bu venchur risk boshqaruvining o'ziga xos xususiyati investor nafaqat nazorat qilishini, balki qiymat yaratishda ham ishtirok etishini anglatadi.

Monitoringning samaradorligi ikki ko'rsatkich orqali ko'rinadi. Birinchisi, muammolarni erta aniqlash. Ikkinchisi, tarmoq va tajriba orqali startapning muvaffaqiyat ehtimolini oshirish. Biroq monitoring haddan tashqari kuchaysa, tadbirkorning tashabbuskorligi pasayishi mumkin. Shu bois kengash faoliyatida ishtirok etish huquqi (board participation) eng samarali bo'lganda, u "mikro-boshqaruv" emas, balki strategik kuzatuv va yordam vazifasini bajaradi.

Fond darajasida venchur risklarini boshqarish startap darajasidagi nazorat bilan tugamaydi. Portfelning sektor, bosqich, geografiya va vaqt bo'yicha diversifikatsiyasi fondning umumiy tavakkal profilini pasaytiradi. E.Metrik va A.Yasuda VC fondlari yopiq muddatli sheriklik shaklida tashkil etilishi, boshqaruv haqi va mukofot ulushi (carried interest) orqali rag'batlantirilishi hamda qator shartnomaviy majburiyatlar bilan cheklanishini ko'rsatadi. Bu tuzilma fond menejerlari riskini cheklangan mas'uliyatli sherik (LP) manfaatlar bilan qisman uyg'unlashtiradi.

Bundan tashqari, "follow-on" investitsiyalar uchun rezerv kapital saqlash ham muhim. O'tkazilgan tahlil asosida venchur moliyalashtirishdagi asosiy mexanizmlarning samaradorligini quyidagicha umumlashtirish mumkin (1-jadval).

1-jadval. Venchur moliyalashtirish mexanizmlarning samaradorlik majmuasi

Mexanizm	Asosiy boshqariladigan risk	Kuchli tomoni	Cheklovi
Kompleks tekshiruv (<i>Due diligence</i>)	Seleksiya riski	Noto'g'ri loyihani erta aniqlaydi	Erta bosqichda ma'lumot yetishmaydi
Bosqichma-bosqich moliyalashtirish (<i>Staged financing</i>)	Axloqiy xatar (moral hazard), likvidlik riski	Kapitalni bosqichma-bosqich himoya qiladi	Qisqa muddatli manipulyatsiyani rag'batlantirishi mumkin
Sindikatlash (<i>Syndication</i>)	Konsentratsiya va ekspertiza riski	Riskni bo'ladi, bilim va tarmoq olib kiradi	Koordinatsiya friksiyalari tug'diradi
Shartnoma dizayni (<i>Contract design</i>)	Qiymatni qayta taqsimlash riski	Investor huquqlarini himoya qiladi	Ortiqcha qattqlik o'sishni sekinlashtirishi mumkin
Kengash orqali nazorat (<i>Board monitoring</i>)	Monitoring va agentlik riski	Erta signal va strategik yordam beradi	Mikro-boshqaruv xavfi bor

Diversifikatsiya	Portfel riski	Fond darajasida yo'qotishni yumshatadi	"G'olib hammasini oladi" (winner-takes-most) mantig'ini to'liq bartaraf etmaydi
Chiqishni rejalashtirish (Exit planning)	Likvidlik va monetizatsiya riski	Qaytish strategiyasini oldindan shakllantiradi	Tashqi bozor sharoitiga yuqori bog'liq

Jadvaldan ko'rinadiki, birorta instrument yakka holda yetarli emas. Venchur risk boshqaruvining samaradorligi mexanizmlarning kombinatsiyalangan qo'llanishiga bog'liq. Shundan kelib chiqqan holatda "risk-instrument-samaradorlik" modeli ishlab chiqildi (2-jadval).

2-jadval. "Risk-instrument-samaradorlik" modeli

Risk	Instrument	Samaradorlik
Seleksiya riski	Kompleks tekshiruv va jamoa baholashi	Noto'g'ri investitsiya ehtimolini kamaytirish
Agentlik riski	Bosqichma-bosqich moliyalashtirish va kuzatuv kengashida vakillik huquqi hamda cheklovchi shartnomaviy majburiyatlar	Intizom va kuzatuvni kuchaytirish
Konsentratsiya riski	Sindikatlash va diversifikatsiya	Zarar ta'sirini bo'lishish
Likvidlik va chiqish riski	Zaxira kapital va chiqishni rejalashtirish	Qaytish imkoniyatini barqarorlashtirish

Ushbu modelning asosiy falsafasi shundan iboratki, venchur kapitalda samaradorlik "riskni maksimal pasaytirish" bilan emas, balki "riskni boshqariladigan va qiymat yaratuvchi darajaga olib kelish" bilan o'lchanadi. Venchur investor uchun juda past risk ko'pincha juda past innovatsion salohiyatni ham anglatadi. Shu sababli samarali boshqaruv yuqori o'sish imkoniyati va kapital himoyasi o'rtasidagi optimal nuqtani topa bilishi kerak.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Venchur moliyalashtirish jarayonida risklarni boshqarish mexanizmlari ko'p qatlamli va o'zaro bog'liq tizimni tashkil etadi. Venchur kapital bozori yuqori noaniqlik, agentlik muammolari va chiqish noaniqligi bilan tavsiflangani sababli, investorlar riskni banklar kabi chetlab o'tmaydi, aksincha, uni saralash, bo'lib taqsimlash, shartnoma orqali cheklash va faol monitoring yordamida boshqaradi. Ilmiy adabiyotlar bosqichma-bosqich moliyalashtirish, sindikatlash, shartnomaviy nazorat va Kengash orqali nazoratning markaziy rolini tasdiqlaydi.

Venchur moliyalashtirishdagi risk boshqaruvi samaradorligi alohida instrumentning kuchida emas, balki ularning moslashtirilgan kombinatsiyasida namoyon bo'ladi. Kompleks tekshiruv seleksiya xatolarini kamaytiradi, bosqichma-bosqich moliyalashtirish yangi axborot kelganda qarorni qayta ko'rib chiqish imkonini beradi, sindikatlash riskni va ekspertizani taqsimlaydi, investitsiya bitimining asosiy shartlari bayonnomasi (term sheet) bandlari esa qiymatni himoya qiladi. Biroq ushbu instrumentlar noto'g'ri qo'llansa, yangi risklar ya'ni koordinatsiya muammosi, qisqa muddatli manipulyatsiya yoki ortiqcha nazorat kabi xavflar paydo bo'lishi mumkin.

Yuqoridagi tahlil va ilmiy mulohazalar asosida quyidagi taklif hamda tavsiyalarning amalga oshirilishi venchur moliyalashtirish jarayonidagi risklarni samarali boshqarish imkoniyatini ta'minlaydi.

1. Venchur bitimlarida risklarni "bir martalik tekshiruv" emas, butun sikl bo'ylab boshqarish zarur. Kompleks tekshiruv, investitsiya bitimining asosiy shartlari bayonnomasi, monitoring va chiqishni rejalashtirish bir-biridan ajralgan emas, yagona tizim sifatida tashkil etilishi kerak.

2. Bosqichma-bosqich moliyalashtirish nazorat nuqtalari bilan aniq bog'lanishi lozim. Nazorat nuqalari noaniq yoki faqat qisqa muddatli metrikalarga qurilsa, startapni manipulyatsiyaga undashi mumkin.

3. Sindikatlashda rol va javobgarliklar oldindan aniq taqsimlanishi kerak. Yetakchi investor, monitoring vazifalari va keyingi raundlar bo'yicha mexanizmlar oldindan kelishib olinmasa, koordinatsiya xarajatlari oshadi.

4. Shartnomaviy himoya startapning innovatsion moslashuvchanligini to'smasligi kerak. Himoya qoidalari va investor huquqlari kuchli bo'lishi, ammo operatsion moslashuv uchun yetarli erkinlik qoldirishi zarur.

5. Fond darajasida navbatdagi investitsiya rezervlar va chiqish ssenariylari oldindan rejalashtirilishi lozim. Bozor sharoiti o'zgariganda keyingi raundlar va chiqish imkoniyatlari sustlashishi mumkinligi sababli, likvidlik strategiyasi dastlabki investitsiya qarorining bir qismi bo'lishi kerak.

6. Venture bozorini rivojlantirish siyosatida erta bosqichdagi ma'lumot nomukammalligi va kengayish (scale-up) risklari alohida e'tiborga olinishi kerak.

Yakuniy xulosa shuki, venchur moliyalashtirishdagi eng samarali risk boshqaruvi riskni to'liq yo'qotishga emas, balki innovatsion o'sishni saqlagan holda boshqariladigan tavakkal darajasini yaratishga qaratilgan bo'lishi kerak. Aynan shunda venchur kapital o'zining iqtisodiy vazifasini - yuqori xavfli, lekin yuqori ijtimoiy va iqtisodiy qaytimga ega innovatsion firmalarni moliyalashtirish funksiyasini to'liq bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Fluck Z., Garrison K., Myers S. Venture Capital Contracting and Syndication. NBER Working Paper No. 11624. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2005.
2. Wang S., Zhou H. Staged financing in venture capital: moral hazard and risks // Journal of Corporate Finance. 2004.
3. Tian X. The causes and consequences of venture capital stage financing // Journal of Financial Economics. 2011.
4. Dahiya S., Ray K. Staged investments in entrepreneurial financing // Journal of Corporate Finance. 2012.
5. Yung C. Entrepreneurial manipulation with staged financing // Journal of Economic Behavior & Organization. 2019.
6. Gompers P., Gornall W., Kaplan S., Strebulaev I. How Do Venture Capitalists Make Decisions? NBER Working Paper No. 22587. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2016.
7. Kaplan S. N., Strömberg P. Evidence from Venture Capitalist Analyses. NBER Working Paper No. 8764. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2002.
8. Metrick A., Yasuda A. Venture Capital and Other Private Equity: A Survey. NBER Working Paper No. 16652. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2010.
9. Da Rin M., Hellmann T., Puri M. A survey of venture capital research. NBER Working Paper No. 17523. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2011.
10. Nanda R., Rhodes-Kropf M. Coordination Frictions in Venture Capital Syndicates. NBER Working Paper No. 24517. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2018.
11. Kang J. K., et al. Venture Capital Coordination in Syndicates, Corporate Governance and Startup Outcomes // Journal of Corporate Finance. 2022.
12. NVCA. Model Legal Documents. National Venture Capital Association.
13. NVCA. Model Term Sheet. National Venture Capital Association.
14. OECD. Policy Lessons from Financing Innovative Firms. Paris: OECD Publishing.
15. PitchBook; NVCA. Q4 2024 PitchBook–NVCA Venture Monitor. 2025.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2025. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100